

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ДЕФІЦИТОМ В КРАЇНАХ З ТРАНСФОРМАЦІЙНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Лук'яненко І.Г.

Предметом дослідження є бюджетний дефіцит в країнах з трансформаційною економікою та методи його прогнозування та управління.

Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей прогнозування та управління тривалим бюджетним дефіцитом, зокрема в країнах з трансформаційною економікою та виокремлення на цій основі першочергових заходів зменшення темпів зростання бюджетного дефіциту та стабілізації економічного стану для української економіки.

В процесі дослідження було використано загальнонаукові методи аналізу і синтезу, методи групування, узагальнення і систематизації даних, а також економіко-математичні методи та моделі.

Результати роботи. Виокремлено основні причини, які призводять до виникнення незбалансованості бюджету в країнах з трансформаційною економікою; досліджено шляхи подолання ними існування тривалого бюджетного дефіциту та обґрунтовано такі, які можуть бути використані в Україні; проаналізовано особливості прогнозування бюджетного дефіциту в країнах з трансформаційною економікою, що дозволило побудувати адекватну економетричну модель для прогнозування та проведення сценарного аналізу зміни дефіциту бюджету для української економіки в залежності від дії зовнішніх шоків та змін основних макроекономічних показників, а також розробити на цій основі першочергові заходи, необхідні для стабілізації економічної ситуації в країні.

Результати дослідження можуть бути використані для формування урядових програм та стратегії розвитку державних фінансів в умовах макроекономічної нестабільності, а також прогнозу дефіциту бюджету як в короткостроковій, так середньостроковій перспективах.

Висновки. Критичний аналіз зарубіжного досвіду дозволив виокремити ключові заходи зменшення темпів зростання бюджетного дефіциту та стабілізації економічного стану для української економіки, одним з яких є повноцінне середньострокове планування бюджетних показників, яке має базуватись на реалістичних прогнозах, що обумовлює необхідність розробки економетричних методів та моделей, які б дозволяли отримувати прогнози з високою точністю з врахуванням взаємозв'язків з основними макроекономічними показниками. Зокрема до таких моделей можна віднести вектор авторегресійні моделі, що було підтверджено побудовою та реалізацією такого типу моделі для прогнозування дефіциту бюджету України. Дослідження загалом підтвердило, що середньострокове прогнозування та планування бюджетної політики, які складають основу Конвергаційних програм, є ефективним засобом управління бюджетним дефіцитом в умовах економічних та структурних перетворень та має сприяти зменшенню темпів зростання дефіциту бюджету та досягненню стабілізації економічної ситуації в Україні.

Ключові слова: тривалий бюджетний дефіцит, методи управління бюджетним дефіцитом, країни з трансформаційною економікою, стабілізація економічного стану, прогнозування, вектор авторегресійні моделі.

ОСОБЕННОСТИ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ БЮДЖЕТНЫМ ДЕФИЦИТОМ В СТРАНАХ С ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКОЙ

Лукьяненко И.Г.

Предметом исследования является бюджетный дефицит в странах с трансформационной экономикой и методы его прогнозирования и управления.

Целью исследования является комплексный анализ особенностей прогнозирования и управления длительным бюджетным дефицитом, особенно в странах с трансформационной экономикой, и, определения на этой основе первоочередных мер по уменьшению темпов роста бюджетного дефицита и стабилизации экономического состояния украинской экономики.

В процессе исследования были использованы общенаучные методы анализа и синтеза, методы группировки, детализации, обобщения и систематизации данных, а также экономико-математические методы и модели.

Результаты работы. Определены основные причины, которые приводят к возникновению несбалансированности бюджета в странах с трансформационной экономикой; исследованы основные направления преодоления ими существования длительного бюджетного дефицита и выделены те из них, которые могут быть использованы в Украине; проанализировано особенности прогнозирования бюджетного дефицита в странах с трансформационной экономикой, что позволило построить адекватную эконометрическую модель для прогнозирования и проведения сценарного анализа изменения дефицита бюджета для украинской экономики в зависимости от внешних шоков и изменений основных макроэкономических показателей, а также разработать на этой основе первоочередные действия, необходимые для стабилизации экономической ситуации в стране.

Результаты исследования могут быть использованы для формирования правительственных программ и стратегии развития государственных финансов в условиях макроэкономической нестабильности, а также прогноза дефицита бюджета в краткосрочной и среднесрочной перспективах.

Выводы. Критический анализ зарубежного опыта позволил выделить ключевые направления уменьшения темпов роста бюджетного дефицита и стабилизации экономического состояния украинской экономики, одним из которых является полноценное среднесрочное планирование бюджетных показателей, которое должно основываться на реалистичных прогнозах, что требует разработки эконометрических методов и моделей, которые позволяли бы получать прогнозы с высокой точностью и с учетом взаимосвязей между основными макроэкономическими показателями. Например, к таким моделям можно отнести вектор авторегрессионные модели, что было подтверждено разработкой и реализацией такого типа модели для прогнозирования дефицита бюджета Украины. Исследование подтвердило, что среднесрочное прогнозирование и планирование бюджетной политики, которые составляют основу Конвергационных программ, являются эффективным способом управления бюджетным дефицитом в условиях экономических и структурных преобразований и должно способствовать уменьшению темпов роста дефицита бюджета и достижению стабилизации экономической ситуации в Украине.

Ключевые слова: длительный бюджетный дефицит, методы управления бюджетным дефицитом, страны с трансформационной экономикой, стабилизация экономического состояния, прогнозирование, векторные авторегрессионные модели.

FORECASTING AND MANAGING FEATURES OF BUDGET DEFICIT IN TRANSITIONAL ECONOMY

Lukianenko I.G.

The object of study is budget deficit in countries with transitional economy and methods of its forecasting and management.

The aim or the study is a comprehensive analysis of the features of forecasting and management of long-term budget deficits, especially in countries with transitional economy and distinguish the basis of priority measures to reduce the growth rate of the budget deficit and stabilize the economic situation of Ukrainian economy.

The study used general scientific methods of analysis and synthesis, methods of grouping, detailing, generalization and systematization of data, as well as economic and mathematical methods.

The results. Author determined the main causes of unbalanced budget appearing in countries with transitional economy; studied ways to overcome long budget deficit and justified those that can be used in Ukraine; analyzed forecasting and management features of budget deficit in countries with transitional economy, that allows to build adequate econometric model for forecasting and conducting of scenario analysis of changes in the budget deficit for the Ukrainian economy, depending on the effect of external shocks and changes in key macroeconomic indicators and to develop on this basis priority measures which are necessary for stabilization of economic situation in the country.

The results can be used to form government programs and strategies for public finances development in terms of macroeconomic instability, as well as to forecast budget deficit in short and medium terms.

Conclusions. Critical analysis of foreign experience allows distinguishing the key measures of reducing the growth rate of the budget deficit and stabilization of the economic situation in Ukraine. One of such measures is a full medium-term planning of budget indicators that should be based on realistic forecast, that causes necessity to develop of econometric methods and models that would allow to obtain forecasts with high accuracy, taking into an account all the relationships with key macroeconomic indicators. In particular, such models may include a vector autoregression model, which was confirmed by the construction and implementation of this type of model the budget deficit forecasting in Ukraine. The study generally confirmed that the medium-term budget forecasting and planning policies that form the basis of Convergence programs is an effective method of managing the budget deficit in terms of economical and structural transformations that should help to reduce the growth rate of the budget deficit and to achieve stabilization of the economic situation in Ukraine.

Key words: long-term budget deficit, methods of the budget deficit management, transition-economy countries, stabilization of economic conditions, forecasting, vector autoregression models.

Актуальність. Проблеми забезпечення фінансової стабільності є одними з пріоритетних та актуальних проблем, які постають перед світовими державами в останнє десятиріччя, особливо перед країнами з трансформаційною економікою, до яких належить і Україна. Саме для них, характерною ознакою є ризик утворення тривалого бюджетного дефіциту, що породжує суттєві фінансові дисбаланси, знижує інвестиційну привабливість та уповільнює економічний розвиток [1,4,6]. Різні країни по-різному реагують на виклики сьогодення, виробляють свої особливі підходи до прогнозування та управління бюджетним дефіцитом, здійснюють пошук специфічних інструментів подолання негативного сальдо бюджету як в короткостроковій, так і довгостроковій перспективах [2,7]. Відповідно, важливим та актуальним завданням є систематизація та критичний аналіз успішного досвіду країн, які змогли за короткий період часу досягти значного зменшення темпів зростання бюджетного дефіциту та стабілізації свого економічного стану, що дозволить використати аналогічні заходи і для української економіки.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. Стрімке підвищення інтересу до питань прогнозування та управління бюджетним дефіцитом в контексті забезпечення фінансової стабільності та зменшення темпів зростання бюджетного дефіциту знайшло відображення у появі цілої низки наукових та фахових публікацій, присвячених даній проблематиці [1,2,6,7]. В Україні теоретичними та прикладними аспектами утворення та управління бюджетним дефіцитом, визначенням основних економічних наслідків його тривалого існування, розробкою першочергових заходів щодо його подолання займалось досить широке коло науковців та практиків, які внесли вагомий внесок у дослідженні даного питання, зокрема В. Базилевич, Т.Боголіб, В. Зайчикова, І. Запатріна, О. Заруба, І. Луїна, І. Лютий, А. Машко, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, М. Савлук, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій [1,2,7,11,12]. Серед зарубіжних вчених, що займалися даною проблематикою, зокрема питаннями прогнозування та управління бюджетним дефіцитом, слід відзначити А. Лернера, Г. Манківа, Дж. Мартінеза-Варкіза, Д. Перву, Дж. Стігліца, В.Танзі, М. Фрідмена та інших [14 -18].

Постановка проблеми. Не зважаючи на значну кількість праць з даної тематики, актуальними та потребуючими подальшого дослідження залишаються питання, пов'язані з комплексним аналізом особливостей прогнозування та управління тривалим бюджетним дефіцитом, особливо в країнах з трансформаційною економікою та виокремлення на цій основі першочергових заходів зменшення темпів зростання бюджетного дефіциту та стабілізації економічного стану для української економіки. Крім того, актуальними залишаються і проблеми, пов'язані з застосуванням сучасних економіко-математичних методів при емпіричному аналізі та прогнозуванні бюджетного дефіциту як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, а також оцінка його зміни під впливом внутрішніх та зовнішніх шоків та дестабілізуючих факторів.

Мета і завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз, що логічно поєднує теоретичні та практичні проблеми оцінки бюджетного дефіциту та методи управління ним в умовах макроекономічної нестабільності та підвищених ризиків з урахуванням західного досвіду, а також обґрунтування перспективних напрямів прогнозування, оцінювання та управління бюджетним дефіцитом для зменшення темпів його зростання та стабілізації економічної ситуації в Україні. Досягнення мети зумовило вирішення таких основних завдань: виокремити основні причини, які призводять до виникнення незбалансованості бюджету в країнах з трансформаційною економікою; дослідити шляхи подолання ними існування тривалого бюджетного дефіциту та виокремити такі, які можуть бути використані в Україні; виявити вплив бюджетного дефіциту на основні показники соціально-економічного розвитку країни; проаналізувати основні підходи та виокремити особливості щодо прогнозування та управління бюджетним дефіцитом в країнах з трансформаційною економікою; побудувати адекватну економетричну модель для прогнозування та проведення сценарного аналізу зміни дефіциту бюджету в залежності від змін основних макроекономічних показників та розробити на цій основі першочергові заходи, необхідні для стабілізації економічної ситуації в країні.

Результати дослідження. Наявність значного бюджетного дефіциту є достатньо суттєвою проблемою для багатьох країн світу, але особливої гостроти вона набуває для країн з трансформаційною економікою, зокрема України. Протягом останніх років було здійснено ряд заходів щодо зниження темпів зростання від'ємного сальдо українського бюджету, але вони виявились малоефективними, особливо в сучасних кризових умовах. В той же час, такі країни як Польща, Румунія, Чехія, Угорщина, Словаччина, Болгарія, Литва, Естонія, Латвія, Словенія та інші, досягли стабілізації економічного стану та значного зменшення темпів зростання бюджетного дефіциту за відносно короткий проміжок часу, що потребує критичного переосмислення та використання їх досвіду для України. Зауважимо, що незважаючи на офіційне визнання зазначених вище країн як країн із ринковою економікою, їх також можна віднести і до категорії країн з трансформаційною економікою, зважаючи на інтенсивні трансформаційні процеси та структурну перебудову, які притаманні їх економічним системам і до сьогодні [13, с.282].

Ще навіть на теоретичному етапі визначення видів та класифікації бюджетного дефіциту можна виокремити певні відмінності в західному та вітчизняному підходах, які узагальнено відображено в вигляді блок-схеми, наведеної на рисунку.1.

Рисунок 1. Класифікація видів бюджетного дефіциту

**розроблено автором на основі [2, 7, 11,12]*

Як можна побачити з наведеної блок-схеми, українські фахівці застосовують комплексну класифікацію бюджетного дефіциту, розглядаючи його за формою прояву; за причинами виникнення; за напрямом державного фінансування; за визначенням складових бюджетного дефіциту; за терміном дії та зв'язком із державним боргом. В той же час, західні науковці концентруються, в основному, на дослідженні відмінностей між видатками та доходами, які дозволяють визначити ключові фактори утворення бюджетного дефіциту. Саме оперативне регулювання даних інструментів, як показує проведений аналіз західного досвіду, дозволяє не тільки отримувати оперативні прогнози майбутніх значень бюджетного дефіциту, але й визначати найбільш ефективні методи управління бюджетним дефіцитом в залежності від поточної економічної ситуації.

Слід зазначити, що до базових методів управління бюджетним дефіцитом, які зазначаються практично у всіх класичних теоретичних джерелах, відносяться: зростання доходів бюджету та одночасне скорочення витрат; координація процесу залучення зовнішніх і внутрішніх запозичень; запровадження та дотримання критичних показників бюджетного дефіциту; ефективне використання методу секвестеризації бюджету держави для стабілізації економічного стану [11,12]. Однак, як показує дослідження, ряд заходів, реалізованих урядами країн з трансформаційною економікою для подолання критичного рівня дефіциту бюджету, мали певні відміни, що залежали від особливостей національних економічних систем. В таблиці 1 наведено основні методи подолання критичного рівня дефіциту бюджету протягом відносно короткого проміжку часу, що успішно використовувались в окремих країнах із трансформаційною економікою.

Таблиця 1. Методи подолання бюджетного дефіциту в окремих країнах з трансформаційною економікою *

Назва країни	Основні методи подолання бюджетного дефіциту
Польща	Встановлення обмежень боргу (1997) та дефіциту (2004), прийняття Закону про суспільні фінанси, проведення реорганізації органів державного управління відповідно до правил ЄС, планування бюджету на 3-4 роки, зниження частки поточних видатків в загальному обсязі, обмеження дискреційних видатків 1% в реальному вимірі (2011)
Румунія	Встановлення обмежень дефіциту та боргу (2007), прийняття Закону про фінансову відповідальність, проведення реформи в адміністративному апараті, встановлення фінансової консолідації, скорочення соціальних виплат, реформування структури податків, обмеження зростання видатків більше, ніж ВВП до існування дефіциту (2010)
Угорщина	Проведення бюджетної реформи, встановлення прозорості системи прийняття державного бюджету, Закон про фінансову відповідальність (2008), чіткий розподіл функцій між державними органами, конституційне обмеження боргу (з 2016), його щорічне скорочення до рівня 50% від ВВП, але при зростанні реального ВВП
Чехія	Створення нової інформаційної системи державного казначейства на стадіях планування та виконання, встановлення середньострокових цілей, жорсткий контроль над обсягами видаткової частини бюджету, скорочення видатків
Словаччина	Встановлення обмежень боргу (60 %, 2012) та дефіциту (2004), впровадження механізмів автоматичного коригування боргу, обмеження видатків з бюджету, середньострокове бюджетне планування, утворення Фінансової Ради (моніторинг та оцінка)
Литва	Обмеження боргу (1997), встановлення правил здійснення видатків та доходів (2008): збільшення бюджетних призначень не перевищує 0,5% середнього зростання доходів за останні 5 років, скорочення видатків відповідно до зменшення доходів
Словенія	Створення фінансового органу, який відповідає за впровадження фінансових інструментів (2009), спрямування видатків на розвиток економіки, впровадження числових індикаторів макроекономічних показників
Латвія	Встановлення обмежень боргу та дефіциту (2004), впровадження показників якісного контролю виконання бюджету (2010), управління видатками відповідно до зростання доходів, запровадження законодавства про фінансову дисципліну

**Розроблено автором на основі [2, 13-18].*

Як можна побачити з аналізу таблиці 1, особливої активності процес затвердження додаткових бюджетних правил в окремих країнах з трансформаційною економікою набув в останні роки. Це пов'язано передусім із їх прагненням забезпечити фінансову стійкість, підвищити платоспроможність та вдосконалити систему контролю над державними бюджетними інструментами. Головним трендом як розвинених, так і країн з трансформаційною економікою стало орієнтування на впровадження спеціальних Конвергаційних програм (Convergence programs) середньострокового (протягом 3-5 років) управління бюджетом, які фактично можна вважати основною програмою щодо врегулювання та подолання негативних економічних явищ та залучення інструментів, спрямованих на швидше економічне зростання в певній окремій країні. При цьому основною особливістю даних програм є багатоетапне застосування прогнозних значень та кількісного оцінювання взаємозв'язку бюджетного дефіциту із основними макроекономічними та фінансовими показниками на основі застосування економіко-математичних методів та моделей, зокрема методів симулятивних рівнянь та вектор авторегресійних моделей [13,15,16]. Враховуючи західний досвід успішного використання саме вектор-авторегресійних моделей для отримання якісного прогнозу дефіциту бюджету було розглянуто можливість застосування аналогічного підходу для української економіки. Зокрема, використовуючи поняття незбалансованості бюджету як різниці між доходами та витратами, а також достатньо сильний взаємозв'язок показника дефіциту бюджету з рівнем валового внутрішнього продукту та зі зміною державного боргу, було специфіковано найпростішу вектор авторегресійну модель з додатковими екзогенними змінними для короткострокового та середньострокового прогнозування дефіциту бюджету, яка після оцінювання на реальній квартальній інформації за 2002-2014 рр., мала такий вигляд (в дужках надано значення t -статистики):

$$\hat{E}_t = 0.12E_{t-1} - 0.36E_{t-5} + 0.22E_{t-6} - 0.53E_{t-7} + 0.44E_{t-8} + 0.17I_{t-1} + 0.36I_{t-5} - 0.3I_{t-6} + \quad (1)$$

(0.73) (-2.4) (1.6) (-4.3) (2.6) (0.82) (2.3) (-1.76)

$$+ 0.25I_{t-7} + 0.15I_{t-8} + 0.03D_t + 0.17Y_t - 2068.79$$

(1.45) (0.9) (0.85) (3.9) (-0.79)

$$\hat{I}_t = 0.27E_{t-1} - 0.16E_{t-5} + 0.31E_{t-6} - 0.3E_{t-7} - 0.15E_{t-8} - 0.018I_{t-1} + 0.34I_{t-5} - 0.18I_{t-6} - \quad (2)$$

(1.85) (-1.2) (2.3) (-2.7) (-0.9) (-0.1) (2.5) (-1.2)

$$- 0.21I_{t-7} + 0.027I_{t-8} - 0.08D_t + 0.26Y_t - 4835.8$$

(1.4) (0.2) (-2.3) (6.5) (-1.99)

де I_t – доходна частина бюджету в t -му періоді, (млн. грн.); E_t – видаткова частина бюджету в t -му періоді, (млн. грн.); GDP_t – рівень ВВП в t -му періоді, (млн. грн.); D_t – зміна державного боргу в t -му періоді, (млн. грн.). Оцінені коефіцієнти детермінації для рівнянь (1)-(2) відповідно дорівнюють 0.978 та 0.975

Зауважимо, що попередня перевірка часових рядів на стаціонарність за допомогою розширеного Дікі-Фуллера тесту показала, що всі вони є стаціонарними в рівнях, тому їх додаткової трансформації не вимагалось. При цьому, за допомогою критеріїв Акайке (AIC), Шварца (SC) і Ханна-Квінн (HQ), було визначено, що максимальна кількість лагів, які варто включити в специфікацію моделі (1)-(2), дорівнює восьми, з яких статистично значимими є перший, п'ятий, шостий, сьомий та восьмий лаги. Одночасно тест Грейнджера підтвердив правильність специфікації VAR-моделі з включенням додаткових екзогенних змінних. Крім того, значення критеріїв Акайке та Шварца, є найменшими саме для такої специфікації між усіма іншими проаналізованими [5]. Важливою складовою для перевірки стабільності розробленої моделі та аналізу реакції досліджуємих показників на дію зовнішніх шоків є побудова функцій імпульсних відгуків та декомпозицій дисперсій. При цьому функції імпульсних відгуків відображають зміну поточних та майбутніх значень ендогенних показників моделі у відповідь на шок, викликаний зміною одного з них у поточний період часу на одне середньоквадратичне відхилення, а декомпозиція дисперсій дозволяє проаналізувати вплив різноманітних шоків на зміну дисперсії помилки прогнозів для різних періодів упередження.. Графіки розрахованих функцій імпульсних відгуків на основі реалізації моделі (1)-(2) наведено на рис. 2.

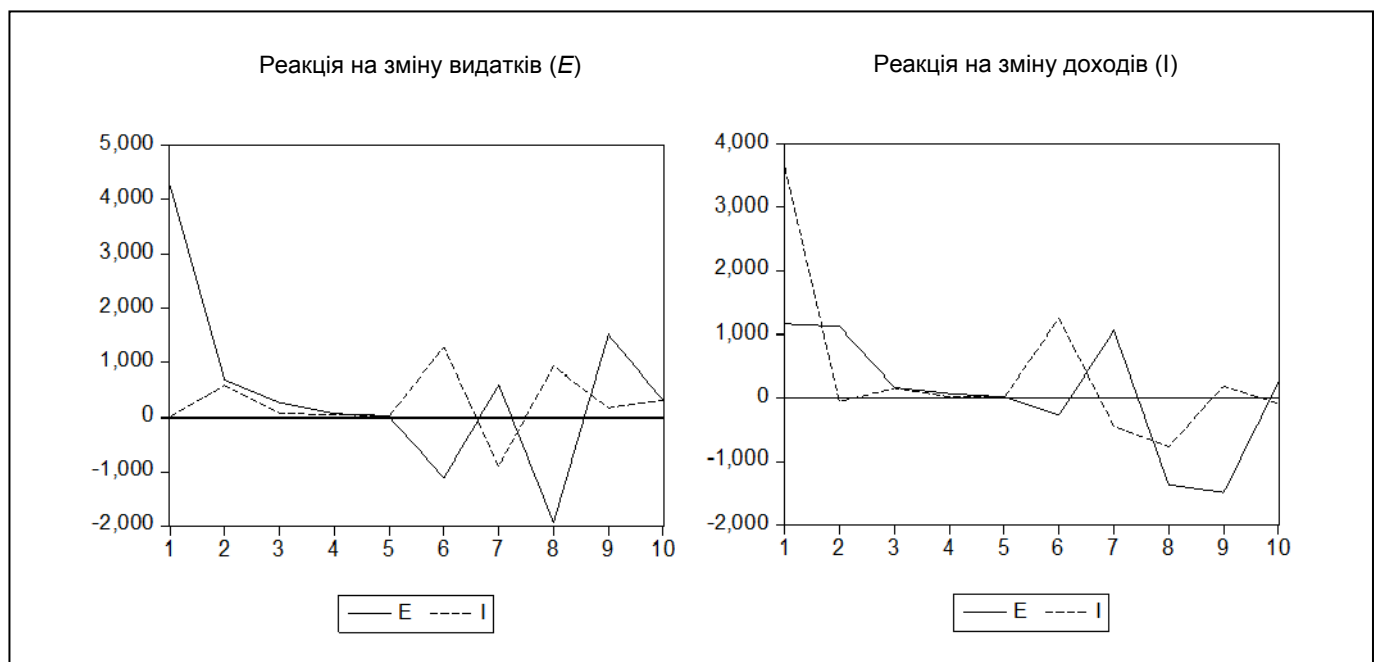

Рисунок 2. Імпульсні функції відгуків реакції видатків (E) та доходів (I) на зміну відповідно в видатках та доходах на одне середньоквадратичне відхилення.

*Розраховано автором.

Як видно з графіків імпульсних функцій відгуків, зображених на рис.2., достатньо суттєвим є вплив шоків на зміну обох досліджуваних показників, при цьому при зростанні доходів зростання витрат відбувається через період, що повторюється при скороченні доходів – витрати зменшуються через період. Це свідчить про взаємозв'язок даних ендогенних показників, на які екзогенні фактори по-різному впливають в різні періоди часу. Крім того, слід відмітити хоча і затухаючий, але відносно тривалий характер дії шоків, що ще раз підтверджує необхідність проведення достатньо виваженої бюджетно-податкової політики та важливість запровадження середньострокового прогнозування та планування. Аналіз графіків декомпозиції дисперсій, наведених на рисунку 3, також підтверджує існування зв'язку між зміною доходів та витрат бюджету, особливо в середньостроковій перспективі. При цьому зміні у доході є більш чутливими до змін у витатках, і з часом такий вплив лише підсилюється..

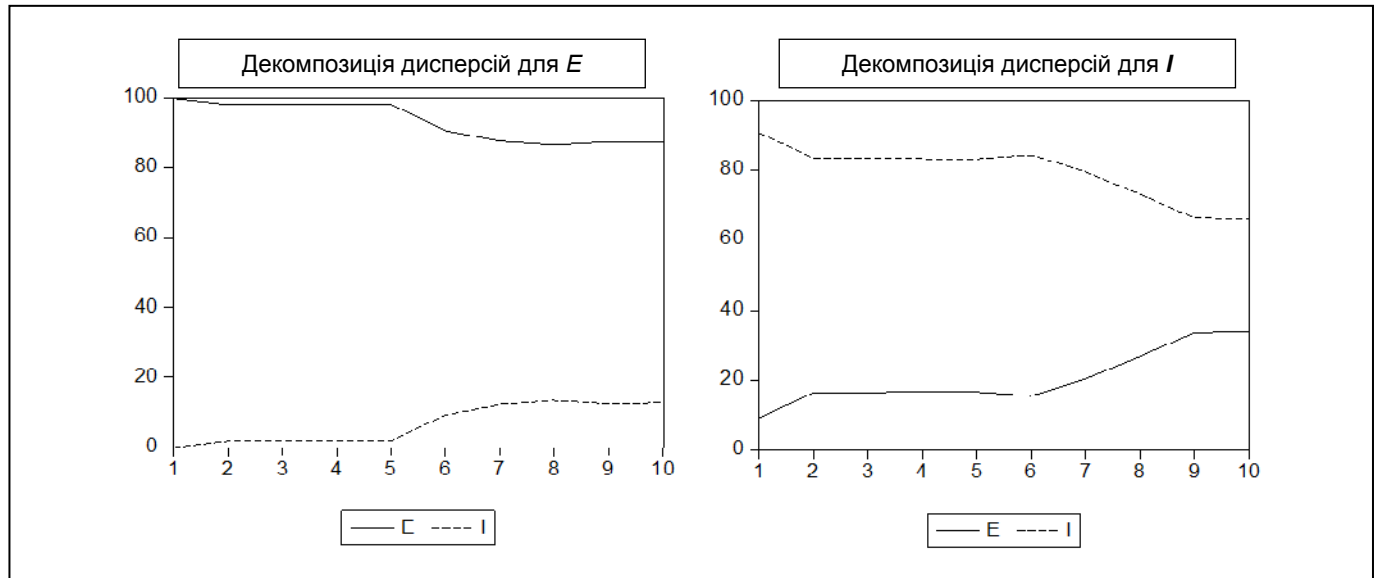

Рисунок 3. Графіки декомпозиції дисперсій показників витратів (E) та доходів (I) моделі (1)-(2)

*Розраховано автором.

Проведений аналіз імпульсних функцій відгуків та декомпозиції дисперсій вказує на стабільність розробленої моделі (1)-(2) та її адекватність. Однак застосування розробленої моделі на практиці для отримання прогностичних значень досліджуваних показників, потребує також оцінки її прогностичної якості. Хоча існує ціла низка критеріїв прогностичної якості, найбільш розповсюдженим з них є показник MAPE (mean absolute percentage error) – абсолютна середня процентна помилка, який розраховується за такою формулою:

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{e_i}{Y_i} \right| \times 100(\%),$$

де n – кількість спостережень; $e_i = Y_i - \hat{Y}_i$ – помилка прогнозу в i -

період часу; Y_i, \hat{Y}_i – відповідно фактичне та прогнозне значення досліджуваного показника в i -період часу. Вважається, що значення показника MAPE менше 10% вказує на високу точність прогнозу, а отже і на високу прогностичну якість моделі. Зауважимо, що розраховане значення показника MAPE для запропонованої моделі (1)-(2) в середньому не перевищує 6%. Таким чином, на її основі можливо прогнозувати майбутні показники бюджетного дефіциту з доволі високою точністю, при умові відсутності в країні несподіваного розвитку кризових подій, наслідком яких буде відчутний злам тенденцій. Саме, протягом 2014 року в Україні відбулось неочікувано значне падіння ВВП, що, відповідно, збільшило помилку прогнозу дефіциту бюджету, розраховану з врахуванням реальних, а не нормативно визначених даних [3]. Не зважаючи на це, слід зазначити, що вектор авторегресійної моделі підтвердили свою дієвість для отримання оперативних прогностичних даних, а також для сценарного аналізу зміни дефіциту бюджету в залежності від зміни ВВП та державного боргу. Зокрема, нами, як приклад, було побудовано та проаналізовано декілька сценаріїв зміни сальдо бюджету в залежності від різної динаміки зміни ВВП та державного боргу за допомогою розробленої VAR моделі (1)-(2). Дослідження різних варіантів можливого розвитку подій, в черговий раз підтвердило думку багатьох науковців та практиків, що скорочення дефіциту бюджету в середньостроковій перспективі є можливим лише за умов утримання падіння ВВП шляхом ефективною економічної політики, спрямованою на стимулювання виробництва, а також виваженої боргової політики, яка б дозволила суттєво скоротити роль запозичень у функціонуванні нашої держави. Крім того, аналіз отриманих результатів за різними сценаріями свідчать про те, що наростання державного боргу швидкими темпами лише негативно впливатиме на незбалансованість бюджету. Через це, як свідчить західний досвід, необхідно створити єдину середньострокову програму щодо жорсткого контролю над зовнішніми позиками та створення умов фінансування бюджету власними ресурсами. Наразі в Україні Кабінетом Міністрів прийнята Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2013-2015 рр [8]. Основними її завданнями є забезпечення економічно безпечного рівня державного боргу на рівні 31% ВВП до 2015 р., поступове зменшення розміру зовнішніх кредитів, реформування боргової політики, при цьому строк кредиту в середньому складатиме 5,2 роки [8]. Крім цього, було розплановано виплати за отриманими позиками Міністерством фінансів до 2040 р., показники довгострокового планування яких наведено на рис. 4. Варто зазначити, що даний прогноз має також переглядатися щорічно, оскільки його значення не включають можливості майбутніх запозичень. Таким чином, прогнозовані витрати на обслуговування та погашення боргу мають бути якомога реалістичними для більш точного планування витрат державного бюджету.

Незважаючи на це, політичні зміни, які відбулись в країні, та вкрай негативне становище економіки вплинули на подальшу діяльність щодо залучення позик

На сьогодні зростання заборгованості через збільшення обмінного курсу, а також відсутність коштів на рахунках, спричиняють перегляд шляхів фінансування бюджетного дефіциту. Кошти від МВФ, які надішли в березні 2015 року сприятимуть покращенню фінансового стану, проте необхідним є вироблення дієвої середньострокової стратегії уряду та визначення, зокрема і на основі аналізу західного досвіду, основних ризиків, які можуть виникнути при її практичному запровадженні.

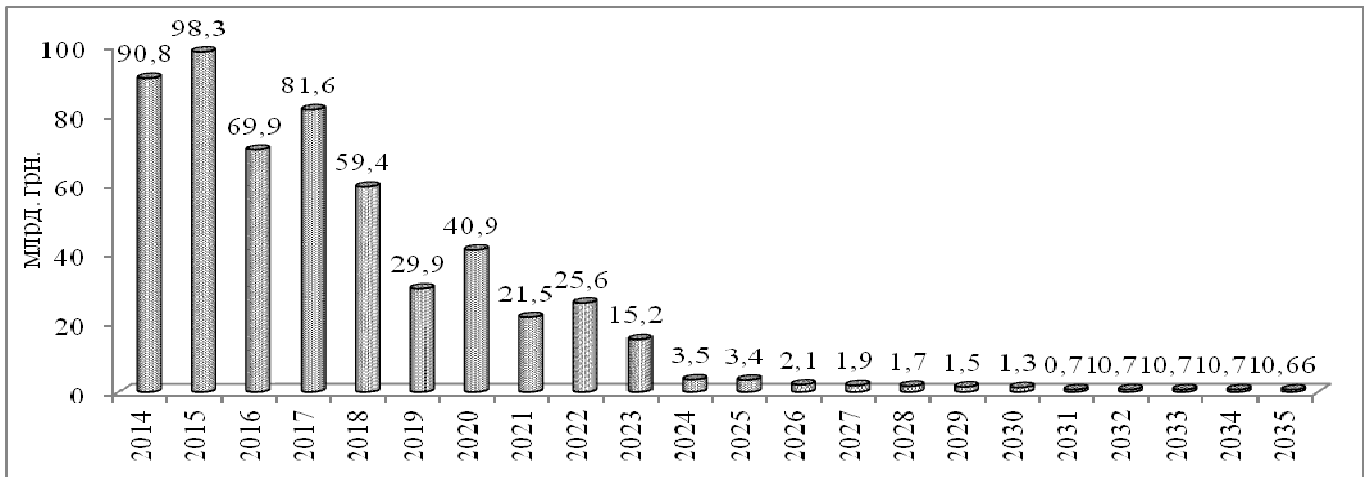

Рисунок 4. Динаміка запланованих виплат за борговими зобов'язаннями в 2014-2035 рр., млрд. грн.

*побудовано автором на основі [8-10].

Висновок Проведений аналіз управління незбалансованістю бюджету протягом останніх років в країнах із трансформаційною економікою виявив основні напрями та послідовність ефективних заходів, спрямованих на зниження темпів зростання бюджетного дефіциту та ризиків дефолту для української економіки. Зокрема, підтверджено необхідність розробки Конвергаційних програм для України, які сприяють визначенню ключових завдань, що підлягають першочерговому вирішенню для досягнення збалансованості бюджету. До основних заходів по стабілізації ситуації можна також віднести: прийняття законів щодо фінансової відповідальності; зменшення витрат на адміністративний апарат; проведення реформи пенсійного фонду по зменшенню пенсійних витрат; реформування податкової системи в частині скорочення кількості податків та зборів, а також розробці нових підходів щодо оподаткування; перегляд витрат на соціальні витрати. Крім того, ключовим завданням залишається удосконалення середньострокового планування бюджетних показників, яке має базуватись на реалістичних прогнозах, що обумовлює необхідність розробки економетричних методів та моделей, які б дозволяли отримувати прогнози з високою точністю, були б простими для застосування на практиці; враховували б взаємозв'язки з основними макроекономічними показниками, а також слугували основою для формування та проведення сценарного аналізу та аналізу чутливості досліджуваних показників на дію зовнішніх та внутрішніх шоків. Зокрема до таких моделей можна віднести вектор авторегресійні моделі, що було підтверджено побудовою та реалізацією такого типу моделей для прогнозування дефіциту бюджету і аналізу сценаріїв можливого розвитку за різних припущень та початкових умов для української економіки.

Загалом, середньострокове прогнозування та планування бюджетної політики, що складають основу Конвергаційних програм, є ефективним засобом управління бюджетним дефіцитом в умовах економічних перетворень та має сприяти зменшенню темпів зростання дефіциту бюджету та досягнення стабілізації економічної ситуації в Україні.

Список використаних джерел

1. Боголіб Т.М. Середньострокове бюджетне планування як бюджетний механізм стимулювання економічної активності в Україні / Т.М. Боголіб // Інвестиції: практика і досвід. – 2011. – №12. – С. 121 – 125.
2. Зайчикова В.В. Удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету / В.В. Зайчикова // Фінанси України. – 2011. – №5. – С. 56-67.
3. Закон України «Про Державний бюджет на 2014 рік» із змінами від 27.03.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18
4. Лозицький В.П., Гаєвська О.В. Концептуальні засади запровадження середньострокового планування в Україні / В.П. Лозицький, О.В. Гаєвська // Фінанси України. – 2012. – №9. – С. 37-42.
5. Лук'яненко І.Г., Городніченко Ю.О. Сучасні економетричні методи у фінансах : навчальний посібник / І.Г. Лук'яненко, Ю.О. Городніченко. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 350 с.
6. Лук'яненко І.Г. Проблеми управління бюджетним дефіцитом для забезпечення фінансової безпеки України / І.Г. Лук'яненко // Вісник ДДФА (Дніпропетровської державної фінансової академії). Економічні науки, №2(32). – 2014. – С.178-185.
7. Машко А. Дефіцит бюджету: сутність, причини виникнення та проблеми управління / А. Машко // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 308-314.
8. Постанова Кабінету Міністрів №320 «Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2013-2015 роки» від 29 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/320-2013-%D0%BF
9. Прогнозні платежі з погашення та обслуговування діючих кредитів (позик) до повного їх погашення станом на 05.02.2014 / Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua/file/link/393013/file/Debt_payments.pdf
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua
11. Теорія фінансів : підручник. / Під заг. ред. Федосова В. М., Юрія С. І. — К.: Центр учб. л-ри, 2010. — 573 с.
12. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку / І.Я. Чугунов. — К.: НІОС, 2003. — 485 с.
13. Convergence Programme of the Czech Republic. – April 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/cp2013_czech_en.pdf
14. J. Martinez-Vazquez, J. Boex Budgeting and Fiscal Management in Transitional Countries./ Martinez-Vazquez J., Boex J. – Georgia State University, Working Paper 00-6. – September 2000. – 48 p.
15. D. Pîrveu, E. Clîpici. Budget Deficit Perspectives in Romania. - Universitatea din Pitești/ Pîrveu D., Clîpici E.. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: steconomice.utoradea.ro/anale/volume/2008/v3-finances-banks-accountancy/079.pdf
16. C. Purfield .Fiscal Adjustment in Transition Countries: Evidence from the 1990s./ Purfield C. – IMF Working Paper. – August 2002. – 21 p.
17. J. Stiglitz Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development / Stiglitz J., Ocampo J. A., Spiegel S., et.al. – Oxford: Oxford University Press, 2006.- 567 p.
18. V. Tanzi V. Fiscal policies in economies in transition / Tanzi V.. – Washington DC : International Monetary Fund, 2004.- 182 p

References

1. Bogolib, T.M. Serednyostrokove byudjetne planuvannya yak byudjetnii mechanism styimulyuvannya ekonomichnoi aktivnosti v Ukraini. // *Investizii: praktika i dosvid*. 2011. No12. S. 121–125.
2. Zaichikova, V.V. Udoshkonalennya byudjetnogo zakonodavstva v konteksti yevropeiskogo dosvidu skorochennya deficitu byudjetu. // *Finansi Ukraini*. 2011. No5. S.56-67.
3. Zakon Ukraini "Pro Dergavnii budget na 2014 rik» iz zminami vid 27.03.2014. zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18
4. Lozichkii, V.P., Gayevska, O.V. Konzeptyualni zasady zaprovadzhennya serednyostrokovogo planuvannya v Ukraini. // *Finansi Ukraini*. 2012. No9. S. 37-42.
5. Lukianenko, I.G., Gorodnichenko, Yu.O. Suchasni econometricni metodi v finansah. K. : Litera LTD, 2002. 350 s.
6. Lukianenko, I.G. Problemi upravlinnya budgetnim defizitom dlya zabezpechennya finansovoi bezpeki Ukraini. // *Visnik DDFA. Ekonomichni nauki*, No2(32). 2014. S.178-185.
7. Mashko, A. Deficit byudjetu: sutnist, prichini viniknennya ta problemi upravlinnya. // *Sotsialno-ekonomichni problemi i derjava*. 2012. Vip. 2(7). S.308-314.
8. Postanova Kabinetu Ministriv No320 «Pro zatverdzhennya Serednyostrokovoi strategii upravlinnya dergavnim borgom na 2013-2015 roki» vid 29 kvitnya 2013 r. zakon2.rada.gov.ua/laws/show/320-2013-%D0%BF
9. Prognozni plategi z pogashennya ta obslugovunya diyuchih kreditiv (pozik) do povnogo ich pogashennya stanom na 05.02.2014 / Ministerstvo finansiv Ukraini. minfin.gov.ua/file/link/393013/file/Debt_payments.pdf
10. Ofitsiinii sait Ministerstva Finansiv Ukraini www. minfin.gov.ua.
11. Teoriya finansiv: pidruchnik / Pid zag. red. Fedosova V.M., Yuriya S.I. K.: Zentr uchb. I-ri, 2010. 573 s.
12. Chugunov, I.Ya. Budzhentnii mehanizm reguluvannya ekonomichnogo rozvitku. K. : NHIOS, 2003. 485 s.
13. Convergence Programme of the Czech Republic. – April 2013. ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/cp2013_czech_en.pdf
14. Martinez-Vazquez, J., Boex J. Budgeting and Fiscal Management in Transitional Countries. Georgia State University, Working Paper 00-6. – September 2000. 48 p.
15. Pirvu, D., Clipici, E. Budget Deficit Perspectives in Romania. Universitatea din Pitesti. 2011. steconomice.uoradea.ro/anale/volume/2008/v3-finances-banks-accountancy/079.pdf
16. Purfield, D. Fiscal Adjustment in Transition Countries: Evidence from the 1990s. IMF Working Paper. August 2002. 21 p.
17. Stiglitz J., Ocampo J.A., Spiegel S., et.al. Stability with Growth: Macroeconomics, Liberalization and Development. Oxford: Oxford University Press, 2006. 567 p.
18. Tanzi, V. Fiscal policies in economies in transition. Washington DC : International Monetary Fund, 2004. 182 p

ДАНІ ПРО АВТОРА

Лук'яненко Ірина Григорівна, завідувач кафедри фінансів, д.е.н., професор,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
вул. Сковороди, 2, кафедра фінансів, НаУКМА, Київ, 04070, Україна
e-mail: luk@kse.org.ua

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Лукьяненко Ирина Григорьевна, заведующая кафедры финансов, д.э.н., профессор
Национальный университет «Києво-Могилянська академія»
ул. Сковороды 2, кафедра финансов НаУКМА, г.Київ., 04070, Украина
e-mail: luk@kse.org.ua

DATA ABOUT THE AUTHOR

Lukianenko Iryna Grygoryvna, head of the Department of Finance, Doctor of Economic Science, Professor,
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"
Skovoroda 2, street, Department of Finance, NaUKMA, Kyiv, 04070, Ukraine
e-mail: luk@kse.org.ua

УДК 336.143(477)

ПЕРЕДУМОВИ ТА НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Перчук О.В.

Предметом роботи є теоретичні основи бюджетної політики як ефективного інструменту впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Метою роботи є аналіз проблем бюджетної політики на сучасному етапі та визначення основних напрямів її модернізації в середньостроковій перспективі для забезпечення соціальної та фінансової стабільності в державі.

Методологічною основою дослідження є система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, таких як системний аналіз, синтез, економіко-статистичні методи. На основі системно-аналітичного методу зроблено теоретичне узагальнення розробок і пропозицій провідних вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем визначення основних напрямів модернізації бюджетної політики.

Результати роботи. Обґрунтовано роль та завдання бюджетної політики в умовах макроекономічної нестабільності. Проаналізовані тенденції розвитку бюджетної політики в останні роки та визначені основні недоліки в процесі формування доходної та видаткової частин бюджету. Обґрунтовані основні напрями модернізації бюджетної політики України на сучасному етапі.

Галузь застосування результатів. Організація та проведення наукових досліджень у сфері державних фінансів при формуванні основних напрямків реалізації бюджетної політики.

Висновки. Стратегічною метою модернізації бюджетної політики є забезпечення фінансової та соціальної стабільності в країні, яка б відповідала національним інтересам держави. Основними заходами мають стати: підвищення ефективності державних видатків; підвищення ефективності та продуктивності державних інвестицій; розширення фінансової бази місцевих органів влади; підвищення ефективності боргової політики; оптимізації державних цільових та бюджетних програм; впровадження середньострокового стратегічного планування і прогнозування.